

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

DERGİSİ

ATATÜRK'ÜN GENÇLİĞE HİTABESİ

Ey Türk Gençliği! Birinci vazifen, Türk İstiklâlini, Türk Cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdâfaa etmektir. Mevduiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin, en kıymetli hazinedir. İstikbalde dahi, sen bu hazineden mahrum etmek isteyecek dahi ve harici bethahların olacaktır. Bir gün, İstiklâl ve Cumhuriyeti müdâfaa mecburiyetine düşersen, vâzifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin. Bu imkân ve şerait çok nâmûsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve Cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsâli görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elim ve daha vahim olmak üzere, memleketin dahilinde, iktidara sahip olanlar gaflet ve delâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsi menfaatlerini müstevillerin siyasi emelleriyle tevhid edebilirler. Millet fakir ve zaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir.

Ey Türk İktikbâlinin evladı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk İstiklâl ve Cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

SAYI 223 - 224

YIL XX

KASIM - ARALIK 1981

TÜRK HALK NAZMINDA "MAHLAS/TAPŞIRMA" ALMA GELENEĞİ*

Prof. Dr. Şükrü Elçin

Türk Halk şâirlerinin umumiyetle kendi adları yerine kullandıkları ikinci isim "mahlas/ tapşırma", "ad alma" geleneği ile ilgili bir konu olarak bizi totemizm'e bağlı destânî ve târihi eski devirlere kadar götürmektedir.

Bilindiği üzere totemizm devresinde canlı-cansız bütün varlıklar, aynı temel karaktere sâhip bir "cevher" e bağlı görünüyorlardı. Bu "cevher" in zihniyetini taşıyan iptidâî insanlar, bir takım varlıklarda müsbet ve ya menfî kuvvetlerle sihirlerin, büyülerin bulunduğu inanıyorlardı. Ferdîyetin henüz belirmediği bu devirde iptidâînin bağlı bulunduğu totemin adını alması gayet tabii idi. Zamanla ferdiyetin doğması, boy, aşiret ve kabilelerin birbirlerinden ayrılma ihtiyacı ve zarureti, sihrî düşünce ile mihanikî-fizikî unsurların birleşmesi sonunda "ad" ı, "mahlas/tapşırma" yı ortaya çıkardı. Bir bakıma koruyucu rûhu temsil eden bu isim, avcılık, çobanlık, göçebe ve yerleşik hayat devrelerinde insanların maddî ve mânevî üstünlüklerinin, kaybolmamalarının damgasını teşkil etti. İlâhlar, dinî reisler ve kahramanlar zamanla müstakil ad almağa başladılar. Askerî, iktisâdî, dinî ve siyasi mücadelelerin ortaya çıkardığı bu şahsiyetler, cemiyette itibar, şeref, rütbe ve ünvanları ile birer sembol oldular.

İşte, cemiyetin sembolleştirdiği bu şahsiyetler, Türk cemiyetinde geleneğin getirdiği yaşama tarz ve usullerine göre: a) tabiat kültürüne b) totem hüviyetini muhâfaza eden hayvanlara ve kuşlara c) başardıkları savaşımlara ç) bağlı buldukları tarikatlara d) kültür alışverişi sonunda ortaya çıkan sebeplere, tesirlere ve modalara uyarak bir takım rütbe, hususiyet, vasıf ve ünvanlara göre isim almışlardır.

Türk destanlarının en eski motiflerini muhâfaza eden Oğuznâme'de, Kagan'ın altı oğluna verdiği: "Gün, Ay, Yıldız; Gök, Dağ, Deniz" adla-

(*) Bu yazı Alessio Bombaci Armağan Kitabı için hazırlanmıştır.

rı tabiat (naturisme) devresinin hâtıralarından gelmektedir¹. "Er-Tugrul, Alp-Arslan, Er-Doğan vb. adlar totemlerle ilgilidir². Dede Korkut Kitabı'nda Korkut Ata'nın, bezirgânları düşman elinden kurtaran Bay Büre oğluna verdiği ad "Bamsı Begrek'tir"³ Destânî hikâyenin daha sonraki Anadolu rivâyetlerinde isim veren "Hızır, derviş ve ya bir ihtiyardır"⁴. Türk destan ve hikâyelerinde Korkut Ata, Hızır, derviş, sakallı kişi süretinde teşahhus eden ad veren Abakan-Sagay destanlarından Altın Purkan'da bir attır. Bir çocuğu türlü felâketlerden korur, onu sırtına bindirerek bir hamiede Akdeniz üstünden yurduna ulaştırır. Atın bu iyiliği karşısında minnet hissi duyan çocuk: "artık benim anam, babam sensin" der.

Abam polgan ay kar'at
Adım nı adapkı
İcem polgan ay kar'at
Adım nı adapkı

mısrâlarında görüleceği üzere bir ad vermesi ricasında bulunur. Bunun üzerine at:

Altın tüktüg ay kar'attıg
Altın Purkan sen pol

deyip çocuğun adını Altın Purkan koyar⁵.

Atın kahramana ad verme telâkkisi Şor Türklerinde de vardır. Altın-Ergek'e ad veren atıdır:

Arancula ak Sar' attıg
Altın Ergek olup pol⁶

(1) W. Bang - Reşid Rahmeti Arat, Oğuz Destanı, İstanbul, 1936; A. Zeki Velidi Togan, Oğuz Destanı, İstanbul, 1972.

(2) M. Şakir Ülkütaşır, Türklerde ad verme âdetleri, Halk Bilgisi Haberleri, Sayı 81, 1938; Abdülkadir İnan, Göçebe Türk destanlarında kahramanlar, doğumları, ad almaları ve hüviyetleri, Yücel, Sayı 66, 1940; Hüseyin Nâmık Orkun, Eski Türklerde isim verme âdeti, Çınaraltı, C. III, Sayı 57-60, 1942.

Not: Destan kahramanlarının ad alması konusunu ilk ele alan 1856'da Titov olmuştur. Bakınız: A. İnan, Şamanizm, s. 174.

(3) M. Ergin, Dede Korkut Kitabı, Ankara, 1958.

(4) Ali Rıza Yalçın, Bey Beyer'in Aladağ rivâyeti, Cenupta Türkmen Oymakları, c. III, s. 70-71; Osman Turan, Bey Böyrek'in Bayburt rivâyeti, Ülkü, Sayı 59, s. 405, P. Boratav, Bey Beyer'in Beyşehir rivâyeti; W. Radloff, Proben V, Manas Destanı (Semetey'in doğuşu, s. 555.

(5) W. Radloff, Proben C. II, s. 117-118/1011-1023.

(6) W. Radloff, Proben C. I, s. 379/94-95.

Türk hayatında isimler hakikî ve totemik olmak üzere iki şekilde görülmektedir. Birinciler gerçek şahsiyetlerin belli-başlı unsurları, belki de onların ruhlarının bir kısmıdır. İsmi insana iyi ve fena şeyler (saâdet ve felâket) getireceğine olan inanç mistik mâhiyetteki ikinci ismin doğmasına sebep olmuştur. Attila'nın adının bilinmemesi bundandır⁷. Yakut türklerinin mecburiyet olmadıkça gerçek adlarını söylemediklerini biliyoruz⁸. Timur'un babasının adı Muhammed Taragay'ı kadınların ağızlarına almaları inançlara göre yasaktı, Şahruh'un oğlu Muhammed Taragay'a "Uluğ Beğ" isminin verilmesi bu ananeye bağlıdır⁹. Bu gün Anadolu'nun bâzı yerlerinde gelinlerin, kocalarının baba adlarını zikr etmemeleri bu inançtan gelmektedir.

Türkçe'de sıfatlar isimden önce ve sonra olmak üzere iki biçimde kullanılmaktadır. Oğuz Kagan'ın beyleri arasında "Tömürdü Kagul" adlı bir bey vardı¹⁰. Orhon âbidelerinde adı geçen iki kahramandan biri "Tay Bilge Tutug", diğeri "Kul Apa Urungı" dır¹¹. Türklerin islâmiyeti kabülünden önceki şâirler arasında: "Aprınçur Tigin, Singku Seli Tutung, Çı-suya Tutung, Pratyaya Şiri" gibi şahsiyetler vardır¹².

Sıfatlar boy ve şehir adlarında, destan kahramanlarında ve hattâ onların atlarının anılmasında göze çarpıyor. Kazakların (Ak-bora), Sagayların (Su-Karga), Şorların (Beş-buyak), Özbeklerin (Kır-Sadak) boylarında¹³; Karakoyunlular'la Akkoyunlular'da, Akyar, Karakurum gibi şehirlerde, Teleutların "Kan Püdey"¹⁴; Koyballar'ın (Altın Mergen)¹⁵,

Barabalar'ın (Çontay Mergen)¹⁶ ve Abakanlar'ın (Alp Ay Möke) gibi destan kahramanlarında¹⁷ ve meşhur Manas destanı kahramanı Manas'ın oğlu Semetey'in bindiği (Tay Burul) adlı attaki¹⁸ örnekler isim yanında sıfatın yeri ile maddî hüviyet ve değerini ortaya koyan delillerdir.

(7) H. N. Orkun, Eski Türklerde isim verme âdeti, Çınaraltı, C. III, Sayı 57, 1942.

(8) H. N. Orkun, Eski Türklerde isim verme âdeti, Çınaraltı, Sayı 60, 1942.

(9) A. İnan Samayloviç'in (Altay Türklerinde kadınlar diline mahsus makalesi üzerine (Türkiyat mecmuası C. IV, 1934; Makaleler ve İncelemeler, s. 360, 1968.

(10) Bang-Rahmeti Arat, Oğuz Kağan Destanı, S. 25/253, İstanbul 1970. (ikinci baskı)

(11) Orkun, Eski Türk Yazıtları, C. I, s. 70.

(12) Arat, Eski Türk Şiiri.

(13) W. Radloff, Aus Sibirien (Sibirya'dan) I. Ahmet Temir tercümesi, 1954.

(14) W. Radloff, Proben, C. I, s. 26/131-133.

(15) W. Radloff, Proben, C. II, s. 294/705-709.

(16) W. Radloff, Proben, C. IV, s. 1/3.

(17) W. Radloff, Proben, C. II, s. 1-20

(18) W. Radloff, Proben C. V, (Manas destanı) Semetey'in doğuşu.

Yukarıda kısaca belirttiğimiz üzere Türkler'de isim yanında, ona eklenen sıfat ananesi, cemiyette, hususiyle belli bir fonksiyonu olan şahsiyetlerde "lakab" ve ya "mahlas" adı altında İslâmiyeti kabulden sonra da renk değiştirerek bu güne kadar devam etmiştir. Türk nazmında Arap-İslâm tesiriyle giren bu ikinci takma ada "mahlas" ve ya Türkçe "damga, mühür, tapşırma" denilmektedir¹⁹. Bir bakıma şâirlerin şahsiyetlerini korumağa ve saklamağa, diğer taraftan dinleyici ve okuyucu zümrelerinin dikkatlerini çekmeğe yarayan mistik hüviyetli bu isimler bir sıfat olarak onları diğer meslekdaşlarından ayırmağa yarar²⁰. Yazı dilimizde, -hususiyile nesirde- "müstear=pseudonyme" kelimesi de aynı mânâda kullanılmaktadır. Birincisi daha ziyade nazımda, ikincisi ise mensur eserlerde görülmektedir. Türkçede eş mânâlı olmamakla beraber "mahlas" karşılığında "lakab, mühür, damga" kelimeleri de yaygındır²¹. Mütercim Âsım Efendi, hiç şüphesiz Arap-İslâm kültüründeki mânâ derecelerini düşünerek "lakab" 1 - Teşrif (ululama, şereflendirme) 2 - Târif (bildirme, tanıtmak), 3 - Teshif (küçültme, kötüleme) olmak üzere üçe ayırıyor²². Şâirlerin mahlasları bunların ikinci türüne girmektedir²³.

Türk Divân, Tarikat ve Saz şâirlerince kullanılan "mahlas" yanında, hususiyle Doğu Anadolu ve Azerbaycan çevresinde kullanılan "tapşırma" hemen hemen bütün Türk lehçe ve ağızlarında görülen "tabmak" fiilinden türemiş bir isimdir. "Bulmak, keşf etmek, teslim ve emânet etmek, ulaştırmak, elden elde vermek vb. gibi mânâlar türeten bu fiilin²⁴ tapşırma

(19) Ali Şîr Nevâî, Mecâlisü'n Nefâis.

(20) 1978 yılında Taşkent'de R. Vahidov ile T. Karayev "Edebi Tahallüsler Hakkında" adı ile bir etüt yayınlamışlardır. 90'dan fazla şâir ve yazarın mahlaslarının lûgat mânâları üzerinde duran araştırmacılar eseri: Edebi tahallüsler tarihine dair (nazarî bilgiler) ve izahlar olmak üzere iki bölümde toplamışlardır. Umumiyetle Türk ve İranlı Divan şâirlerinin mahlaslarını inceleyen bu eseri tanıtan (Özbekistan Medeniyeti'nin 14 Mart 1980) tarihli sayısını bana gönderen Timur Kocaoğlu'na teşekkürler ederim. Bu konuda Tâhir ül Mevlevî'nin edebiyat Lûgati'ne de bakılabilir.

(21) Nevâî, Mecâlisü'n Nefâis.

(22) Âsım, Kamus tercümesi: C. I, s. 491, İstanbul.

(23) Kemal Özergin, Türklerde lakap alma âdetine dair, Türk Folklor Araştırmaları, Sayı 249, 1970.

(24) Kâşgarlı, Divânü Lûgat-it Türk Dizimi, s. 573 (Besim Atalay), Ankara, 1943; Caferoğlu, Uygur Sözlüğü, s. 172-173, İstanbul 1934; K.K. Yudahin, Kırgız Sözlüğü (Abdullah Taymas tercümesi) C. I, s. 709, 1945; Hüseyin Kâzım Kadri, Türk Lûgati, C. II, s. 81, 1928; Köprülü, İlk Mutasavvıflar, s. 211, Ankara 1966 (İkinci baskı) A. Gölpınarlı, Yunus Emre ve Tasavvuf, s. 483, İstanbul 1961; Ekrem Ural Aratan, Kaşgar Ağzından Derlemeler, Ankara, 1965; Arat, Kutadgu Bilig (indeks) III, İstanbul, 1979; A. Von Gabain, Özbekische Grammatik, 1945.

mahlas olarak hangi tarihten itibaren ortaya çıkardığını ileriki araştırmalar gösterecektir.

İlk ve orta devir Halkedebiyatı mahsullerinin sözlü gelenekle intikali, şâir ve yazarlardan bir çoklarının adlarının ve mahlaslarının unutulmasına sebep olmuştur. Bu konuda müstensihlerin ihmal ve cehâletlerini de hesaba katmak icap eder.

Efsâne-destan devrinden gelen: alplarda, erenlerde (evliyâ) ferdiyetin damgasiyle karşımıza çıkan mahlas alma, şâirlerin hayatında 1-Şeyh-Pîr tesiriyle 2-Üstadlar-İmamlar tarafından 3-Kendi kendine olmak üzere üç şekilde görülmektedir.

I — Şeyh-Pîr tesiriyle:

Türkistan'da Yesevî tarikatının kurucusu Ahmed Yesevî'nin mahlas alması mürşidi Arslan Baba ile ilgilidir. Bir av sırasında Ahmed'in dağı ortadan kaldırmak suretiyle gösterdiği kerâmet, Yesevî adlı hükümdarı hayrete düşürür. Adının dünyada bâki kalması için Ahmed'in yardımını rica eder. Hoca Ahmed, "her kim bizi severse senin adınla ansın" der; o günden sonra Ahmed, Hoca Ahmed Yesevî olarak şöhrete ulaşır²⁵. Yunus Emre'nin mürşidi Tapduk Emre, nasip üleştiren Hacı Bektaş Veli'nin avucundaki yeşil beni götür görmez "Tapduk Hünkârım" der; bundan sonra adı Tapduk Emre kalır²⁶. Âsitânede erenlere hizmet eden Gaybî'ye mürşidi Abdal Musa, sünnet nazariyle bakıp "rehâ buldun, şimden sonra Kaygusuz oldun" der. Hazretin bu nutku ile beyzâdenin adı "Kaygusuz Abdal" olur.²⁷

Türk tasavvuf ve tarikat hayatında büyük tesirleri bilinen bu şahsiyetlerin yanı sıra meşhur pîrlerin de halk hikâye kahramanları ile şâirlerinin ad almasında aynı rolü oynadıklarını görüyoruz.

Âşık Garip hikâyesinin 1246 tarihli yazmasında Maksud, Tanrı'dan şâirlik niyaz ederek uyuyunca rüyâsında bir pîr Hoca Sinan'ın kızının elinden (dolu/bâde) vererek onu şâir eder; aynı şekilde kıza da Maksud bâde sunar; sevgilisi, "bunun adı nedir" deyince, Pîr, "Âşık Garip olsa gerek" der²⁸.

(25) Köprülü, İlk Mutasavvıflar, s. 483.

(26) A. Gölpınarlı, Hacı Bektaş-ı Veli (Vilâyetnâmesi) s. 21, 1958.

(27) Kaygusuz Abdal, Menâkıbnâme (Antalya) Elmalı Tekkesi Yazması (A. Güzel kitaphında)

(28) Fikret Türkmen, Âşık Garip Hikâyesi, s. 124, Ankara, 1974.

18 inci asırda Yusufeli'nin Zor köyünde yaşadığı tahmin edilen Yarımî'nin rüyâda bâde içmesi yarıda kaldığı için kendisine Yarımî mahlasının verildiği söyleniyor²⁹. Yusufelili Muhibbî (1823-1866) Erkinis/Demirkent köyünde Esmâ Hanım'a âşık olur. Esmâ Hân elinden bâde verildiğini söyleyen Pîrlere ona:

"Kul Muhibbî adını bahşıştır bizden" derler³⁰. Yusufeli'nin İphan/İnanlı köyünden Osman rüyâsında Şirvan'da Mirzâ Hân'ın kızı Mâhtâban elinden bâde içer. Ertesi günü uykudan kalkmaz; halk, öldü zanneder. Kefen aranırken şâir Muhibbî gelir, sazı ile Osman'ı uyandırır. Osman, Mirzâ Hân'ın kızını aramasını anlatmağa çalıştığı şiirin sonunda:

Bin iki yüz seksen iki tarihte
Mâhir ismim âşikâre dediler

mısralarında kendisine pîrlerin Mâhirî adını verdiklerini anlatır³¹.

Eskişehir'in Seyyid Gazi Tekkesi Postnişinliğinde bulunmuş, Abdülmecid (1823-1861), Abdülaziz (1830-1876) ve İkinci Mahmud (1784-1839) devirlerini idrak etmiş şâir Pîr Mehmed'in oğlu şâir Kanber Ali (İlhâmî)³² Ali Karaaslan'ın söylediğine göre:

Mahlasım İlhâmî geldi Hüdâ'dan"

der. Çankırılı Mefharî bir devriyesinde gafletle yatarken pîrlerin elini tuttuklarını ve hayretle cihâna bakmasını söyledikten sonra adını verdiklerini:

"Mustafa iken ismim (Mefher) dediler"

mısranda anlatmaktadır³³.

Malatya'nın Arguvan kasabasına bağlı Eymir adlı bir Alevî köyünde 1335 yılında doğan Âşık Bektaş Kaymaz'ın anası hâmile iken rüyâsında bir ses, dağacak çocuğa benim adımı ver, der. Kadın, sesin sâhibine kim olduğunu sorar; o da Hacı Bektaş Veli olduğunu söyler³⁴.

(29) Âdil Özder, Doğu İllerimizde Âşık Karşılaşmaları, s. 8, 1965.

(30) Â. Özder, s. 8; Yusufelili Muhibbî, 1940.

(31) Â. Özder, s. 12-14.

(32) M. Tevfik Oytam, Bektaşiliğin İçyüzü, C. I, s. 13, 1962 (beşinci baskı); Şükrü Elçin, Seyyid Gazi Bektaşî Şeyhlerinden Pîr Mehmed ve oğlu İlhâmî hakkında, I. Seyyid Battal Gazi Bilimsel Semineri, 22-24 Eylül 1977 (tebliğ).

(33) Ahmet Talat Onay, Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i, s.108, İstanbul, 1928.

(34) Şükrü Elçin, Âşık Bektaş Kaymaz (Hayatı ve Şiirleri) Türk Folklor Araştırmaları, Sayı 154, Mayıs 1962; Halk Edebiyatı Araştırmaları, 1977.

I — Üstadlar-İmamlarla:

Halk şâirlerinin hayatında "usta-çırak" ananesi büyük bir ehemmiyet taşır. Şâirler, kendilerini yetiştiren ustalarına ve ya kabiliyetlerini keşfe vesile olan köyün büyüğü imama saygı gösterirler.

Ahmet Talât Onay, Figani'nin çırağı, Çankırı'nın Ilgaz/Koçhisarı'ndan yirminci asır başlarında hayatta olan Âşık Nâilî'den "mahlas alma" ananesini şöyle duyduğunu hikâye etmektedir. Üstâd, üç pusulaya muhtelif isimler yazar, bunları bir takye içine koyar, birini çeker ve şâire ad olarak verir³⁵.

Âşık Şenlik'in "ustasından ders almayanın pirsiz olacağı" hakkındaki görüşünü nakl eden zamanımız âşıklarından Şeref Taşhova, "bizim zamanımıza kadar "usta-çırak" ananesi yaşadı. Usta çırağına önce söz, sonra saz öğretir, zamanla ikisini birleştirerek makama geçirdi. İlk makam, sazın on dört perdesinin en üstünde çalınan Dîvânî makamlarında başlardı. Çırak, 16-32 makamı belledikten sonra 72 ye çıkınca usta olur, 112 yi tamamlayınca ustası tarafından kendisine mahlas verilirdi, demektedir³⁶.

Zaman zaman Türk Divan edebiyatı şâirlerinde de görülen üstadların isim koyma an'anesi* Halk edebiyatında eski târihi seyri içinde sürekli olarak devam etmiştir.

18 inci asrın sonlarında Erzurum'da doğan Alevî şâir İbrahim'e Sâdık Dede, karısı yüzünden itibarını kaybettiği için "Naksânî" adını vermiştir³⁷. Kayseri'nin Develi kasabasından Mehmet'i (1807-1866) babası, câmiin kapısını açması için anahtarı verip gönderir. Mehmet eve dönmez. Bir hafta sonra uyuya kaldığı bağ kenarında Hak âşığı mertebesine ermiş olarak bulunur. Bu vak'adan sonra İmam Câfer Efendi çocuğa (Sey-

(35) Ahmet Talât Onay, s. 48; s. 146-147.

(36) Şeref Taşhova, Kars çevresinde sazla, sesle söylenen âşık makamlarının isimleri, Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri, Konya, 1975, baskısı, Ankara, 1976.

(*) Nâimüddin Seyyid, asıl adı Ömer olan 17 nci asrın büyük şâirine Nef'i mahlasını verir. Nef'i:

"Eyledüng mahlas-ı Nef'i ile kadrüm ezûm" der. (Nef'in bilinmeyen kasideleri ile diğer manzumeleri, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. XI, sayı 1, Mart 1953.

(37) Şükrü Elçin, Bir Alevî Şâiri: Noksânî, TFA., Sayı 312, Temmuz 1975; Halk Edebiyatı Araştırmaları, 1977.

rânî) adını verir³⁸. Borlu Mustafa (1859-60/1928) yı Tâhir Efendi Altınhisar nâhiyesinde Âşık Hâfız'la karşılaştırarak imtihan eder. Mustafa'ya "artık sen kemâle erdin" der. ve Kemâlî ismini verir³⁹. Asıl adı Bekir ve ya Mustafa (1857-58/1930) olan âşık ilk defa takdir eden Ruhsatî, ona "Senin adın "Meslekî" olsun demiştir⁴⁰. 1876 yılında Kars'ın Posof kasabasına bağlı Suskap köyünde doğan Yusuf'a Âşık Feryâdî, "Zülâlî" mahlasını vermiştir⁴¹.

III — Kendi Kendine:

Orta çağdan itibaren türlü sebeplerle muhtelif memleketlerde şâir ve yazarların kendilerince icât edilen "mahlas" ananesi mistik hüviyetinden tamâmen uzaklaşmaksızın bu güne kadar gelmiştir.

16 ncı asırda teşekkül etmiş Kerem ile Aslı hikâyesinin kahramanı Ahmed Mirzâ, rü'yâda kendisine aşk dolusu veren Kara Sultan'ı bir bahçede gergef işlerken görür, ona sevgisini bildirir; "gel imdi benim adım "Kerem", senin adın "Aslı" olsun, der. Hikâyenin değerli bir yazmasında Kerem, Kayseri'de sevgilisi Ermeni kızı Aslı ile karşılaşır, ona kendisini belli etmek istemez; adının Zâğ-ı Gurbetî" memleketinin Erzurum olduğunu şâir Kerem Hân'a hizmet ettiğini ve çoğu zaman ustasının mahlasını kullandığını söyler⁴².

17 nci asırda Âhû, bir nefesinde "Mahlasım Âhû'dur ismim Ali" dir, der⁴³. Fakir Ednâ, Hatâyî'yi üstad tanır:

Bu Fakir Ednâ'ya sevdâyı kılan
Üstâdım Hatâyî dersini veren⁴⁴

(38) Hâşım Nezhî Okay, Seyrânî (hayatı ve Şiirleri) s. 7, İstanbul 1953.

(39) Nâil Tan, Tevfik Özkubat, Borlu Kemâlî Baba, Ankara, 1975.

(40) Refik Ahmet Sevengil, Çağımızın Halk Şâirleri, s. 172, İstanbul 1976.

(41) İrfan Ünver Nasreddinoğlu, Halk Edebiyatında meçhul halk ozanları ve Posoflu Âşık Zülâlî, Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri, 1975.

(42) Kerem ile Aslı Hikâyesi, İkbâl Kütüphanesi, İstanbul, 1930; Hikâyet-i Kerem Hân, Yaprak 67 ab, 1266. Bakınız: Şükrü Elçin, Kerem ile Aslı Hikâyesi, s. 3-10, Ankara, 1949.

(43) Sadeddin Nüzhet Ergun, 17 nci asırdan beri Bektaşî, Kızılbâğ ve Alevî Şâirleri ve Nefesleri s. 35, İstanbul, 1955 (ikinci baskı)

(44) Ergun, s. 49-59.

Yine bu asırda yaşamış, IV. Murad'tan itibaren IV. Mehmed'e kadar ki devrede eser veren Şahinoğlu'nun babasından ziyâde dedesinin adını kullanmış olması ihtimâli vardır⁴⁵. Meşhur şâir Âşık Ömer bir şiirinde:

"Mahlasım Âşık Ömer'dir, Vehbi'dir çün adımız"

der.⁴⁶

18 inci asrın ikinci yarısı ile 19 uncu asrın başında yaşamış Âşık İbrahim, kendisine Kul Himmet'i üstat tanımış ve mahlasını (Kul Himmet Üstadım) şeklinde ortaya koymuştur⁴⁷.

Sivas'ın Kangal kasabasına bağlı Deliktaş nâhiyesinde doğup 76 yaşında ölen Âşık Mustafa (1251-1327) bir şiirinde:

Mustafa'dır öz adım
Mahlasım Ruhsat koydum

der⁴⁸.

Çıldır'ın Suhara köyünde doğan Hasan (1850-1915) 14 yaşında ördek avına gittiği sırada gaflet uykusu basar. Rü'yâ âlemine dalar. Eve dönmeyince köylüler, aramağa çıkarlar. Sonunda bulurlar. Köyün imamı "sana böyle ne oldu" deyince, sevgilisi" Salatin'dan bahs eder ve söylediği şiirde "Şenlik" tapşırmasını kullanır⁴⁹.

Netice:

Yukarıdan beri tarih seyri ve Coğrafya içinde Tarikat ve Saz Şiirindeki Örneklerini verdiğimiz "mahlas/tapşırma", Türklerde "ad alma" ile ilgili olarak çok eski bir geleneğe dayanmaktadır.

Ferdiyetin kendini gösterdiği zamanlardan itibaren cemiyette belli dinî-bediî fonksiyonu olan şâirler, aynı zamanda kolektif ruh ve zihniyetin tercümânı olan şiirlerini dinleyici ve ya okuyucu zümrelerinin hâfızalarına emânet ederken kaynağı totem devrine çıkabilen şahsiyetlerini korumak, saklamak, dikkati çekmek ve belki sanatlarını ebedileştirmek gibi

(45) Hasan Eren, Türk Saz Şâirleri hakkında araştırmalar, Ankara, 1952; Şükrü Elçin, Şahinoğlu ve bilinmeyen Şiirleri, Türk Kültürü, yıl X, sayı 120, 1972, Halk Edebiyatı Araştırmaları, 1977.

(46) Sadeddin Nüzhet Ergun, Âşık Ömer (hayatı ve Şiirleri) s. 178, s. 362, İstanbul.

(47) İbrahim Arslanoğlu, Kul Himmet Üstadım, s.9, Sivas, 1976.

(48) Eflâatun Cem Güney - Çetin Güney, Ruhsatı, İstanbul 1975.

(49) Ensar Arslan, Âşık Şenlik (hayatı, Şiirleri, hikâyeleri) Ankara, 1975.

düşüncelerle “mahlas/tapşırma” yı icât etmişlerdir. Türk Halk şâirleri Divân şairlerinde de görüleceği üzere, kelimelerin mâna, şekil ve âhenk unsurlarından faydalanarak kabul ettikleri “mahlas/tapşırma” larla dinleyicilerle okuyucuların zihinlerinde mistik ve esrarlı bir portre çizmeğe çalışırlar. Türk nazım ananesine göre bu mahlas/tapşırma” lar, şiirlerin son dörtlüklerinde ve ya beyitlerinde, her hangi bir mısırâda münâsebet düşürülerek zikr edilir. Ali Şîr Nevâî'nin söylediği gibi şâirin bir bakıma damgasını teşkil eden “mahlas/tapşırma” ın geçtiği mısırâ ve ya beyte Halk şâirleri “imzâ ve ya mühür” beyti adını vermektedirler.

ATATÜRK DİYOR Kİ...

İNSANLARDA BİRTAKIM İNCE, YÜKSEK VE TEMİZ DUYGULAR VARDIR Kİ, İNSAN ONLARLA YAŞAR. İŞTE O İNCE, YÜKSEK, DERİN VE TEMİZ DUYGULARI EN ZİYADE DUYABİLEN VE DİĞER İNSANLARA DUYURABİLEN ŞÂİRDİR.